

Видається з 1976 року.
Виходив під назвами: «Русский язык и литература в средних учебных заведениях Украины», «Відродження»,
«Всесвітня література в середніх навчальних закладах України»,
«Всесвітня література в сучасній школі».
З липня 2013 р. – «Всесвітня література в школах України».
Свідоцтво про державну реєстрацію
КВ № 20008 – 9808Р від 25.06.2013 р.
Передплатний індекс 68829
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Державне інформаційно-виробниче підприємство
видавництва «ПЕДАГОГІЧНА ПРЕСА»
Схвалено вченою радою Інституту іноземної філології
Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

Головний редактор
ТАМАРА ГРЕВЦЕВА

Редакційна колегія:
КАТЕРИНА БИКОВА,
ЛЮДМИЛА ВОЗНЮК,
ЄВГЕНІЯ ВОЛОЩУК,
ВОЛОДИМИР ГЛАДИШЕВ,
ЄВДОКІЯ ГОЛОБОРОДЬКО,
ЛЮДМИЛА ДАВИДУК,
МИКОЛА ЖУЛИНСЬКИЙ,
ОЛЕНА ІСАЄВА,
ЖАННА КЛИМЕНКО,
ЮРІЙ КОВБАСЕНКО,
ЖАННА КОШКІНА,
ЮРІЙ КУЗНЕЦОВ,
ЛІДІЯ МАЦЕВКО-БЕКЕРСЬКА,
ЛЕСЯ МІРОШНИЧЕНКО,
ДМИТРО НАЛИВАЙКО,
ОЛЬГА НІКОЛЕНКО,
НІНА ОЗЕРОВА,
ОЛЕКСАНДР ПРОНКЕВИЧ,
СВІТЛАНА САФАРЯН,
ОЛЬГА СУХОМЛИНСЬКА,
БОРИС ШАЛАГІНОВ,
НЕОНІЛА ШИНКАРУК,
ФЕЛІКС ШТЕЙНБУК

Методична рада:
СВІТЛАНА БАК,
РИТА ЄРОШЕНКО,
ЛІДІЯ ЗІНЕВИЧ,
ЛЮДМИЛА КОВАЛЬОВА,
ІРИНА КУЗЬМЕНЧУК,
ЛЮДМИЛА ЛИСАК,
ЛЮДМИЛА ПАРАМОНОВА,
ОЛЕКСАНДР ПЕРВАК,
ЛЮДМИЛА ПУЛАТОВА,
ОЛЕНА РЕВНІВЦЕВА,
ОЛЬГА СУТУЛА,
ІРИНА ТРИГУБ,
НАТАЛІЯ ХИМЕРА,
ТЕТЯНА ЧЕРЕДНИК,
МАРИНА ЧУБАРОВА,
ВАЛЕНТИНА ЮРЧАК

На с. 1 обкладинки:
мал. **Людмили КІРІЄНКО**, учениці
Цибулівської ЗОШ І – ІІІ ст.,
Монастирищенський р-н, Черкаська обл.
(учитель **Наталія ЛУК'ЯНЧЕНКО**)

Всесвітня Література

В ШКОЛАХ УКРАЇНИ

Щомісячний науково-методичний журнал

№ 4 (430). Квітень 2017

ЗМІСТ

НОВА ШКОЛА: ПРАКТИКА, ПРОБЛЕМИ

- КЛИМЕНКО Жанна.** Проблеми читання очима трьох фантастів
Айзека Азімова, Майка Гелпріна і Ніла Геймена 2
Інформує МОН України
Про проведення державної підсумкової атестації у загальноосвітніх навчальних закладах у 2016–2017 навчальному році 6
Хроніка
НЕЧИПОРЕНКО Алла. Долаючи тінь...
Про презентацію перекладу п'єс Федеріко Гарсія Лорки ... 11

МЕТОДИКА, ПОШУК, ДОСВІД

- Методкабінет представляє**
ІВАНОВА Лілія. Віртуоз педагогічної справи 13
Урок за темою
АЛІЄВА Тетяна. Суперечлива героїня
Урок за романом Л. Толстого «Анна Кареніна» 15
Конкурс «Позакласне! читання»
КОНДРАЧУК Людмила. І створять люди інше, прекрасне життя...
Урок за оповіданням А. П. Чехова «Людина у футлярі» 19
Література і сучасне мистецтво
ЗАЙЦЕВА Ірина. Пробудження Галатеї
Парадоксаліст Б. Шоу в жанрі мюзиклу 23

МЕТОДИКА, ПОШУК, ДОСВІД: ЗАВТРА — НА УРОК

7 КЛАС

- НОВОСАД Наталія.** «Хто не вміє радіти чужій радості, той не зможе бути щасливим»
Урок компаративного аналізу новели Рюноске Акутагави «Павутинка» й оповідання Сельми Лагерлеф «Господь і апостол Петро» 27
ГАЦАНЮК Галина. Освіта сьогодні і в майбутньому
Урок за творчістю Айзека Азімова із застосуванням інтерактивних технологій 31
ЛУК'ЯНЧЕНКО Наталія. Дидактичний матеріал
За повістю Айзека Азімова «Фах» 33

8 КЛАС

- ПЕРВАК Олександр, АКСЬОНОВА Валентина.**
Орієнтовне планування уроків зарубіжної літератури 35

РОСІЙСЬКА МОВА В ШКОЛАХ УКРАЇНИ

- БАЛАНДИНА Надежда.** Інтерв'ю на уроках язика как разновидность медиатворчества 60

ПРОБЛЕМИ ЧИТАННЯ ОЧИМА ТРЬОХ ФАНТАСТІВ АЙЗЕКА АЗІМОВА, МАЙКА ГЕЛПРИНА І НІЛА ГЕЙМЕНА¹

Жанна КЛИМЕНКО, доктор педагогічних наук, професор кафедри методики викладання світової літератури
НПУ ім. М. П. Драгоманова

Проблеми читання хвилюють багатьох письменників і науковців. Особливо цікавим видається погляд наукових фантастів, адже саме вони прогнозують майбутнє. Не менш захопливим може бути і погляд авторів фентезі, які вигадують світи, що є чи не найвіддаленішими від нашої реальності. Тим самим вони можуть підказувати нам те, до чого, керуючись реаліями сучасності, важко додуматись. Крім того, відомо, що серед підлітків і молоді, які взагалі читають художню літературу, особливо популярними є саме фантастичні твори. Усі три фантасти, чію творчість ми обрали для огляду, представляють успішний світ високорозвинених країн, який викликає захоплення в багатьох юних читачів. Відповідно і погляди письменників як представників цього світу можуть бути цікавими для них.

Сучасна російська дослідниця М. Самохіна, яка розглядає соціологію читання, виходячи з можливих мотивів, виділила такі **ТИПИ МОЛОДІЖНОГО ЧИТАННЯ**:

- навчальне (у зв'язку з виконанням навчальних завдань);
- виробниче (у зв'язку з роботою);
- читання «щоб дізнатись» (пізнавальне, інформаційне);
- читання «щоб навчитися» (інструментальне);
- розважальне;
- «естетичне» (коли відбувається насолода текстом і самим процесом читання) [5].

Авторка класифікації зазначає, що перші два типи сприймаються як суто прагматичні, наступна пара теж швидше прагматична, але може бути і вільною. Останні два типи – це вільне читання. При цьому М. Самохіна слушно вказує, що визначені типи далеко не завжди реалізуються в так званому «чистому» вигляді [5].

Невипадково для розгляду обрано оповідання А. Азімова «Фах» [1]. Цей твір уже багато років успішно вивчається в школі (він входить до програм 7 класу із зарубіжної літератури та інтегрованого курсу) і відповідно може підштовхнути учнів до роздумів над питанням: «Навіщо взагалі людині потрібне читання?» Мотив читання пронизує оповідання «Фах»: його герой Джордж спочатку таємно, а потім відкрито читає книжки; Омейні «...*постійно щось читав*»; «*сила книжок*», що оточує усіх мешканців інтернату. Особливий інтерес у читачів викликає епізод «День Читання», де описано, яким легким способом діти майбутнього здобувають навички читання всього за один день. Розглядаючи цей уривок, доцільно запропонувати учням такі завдання і запитання:

- Пригадайте, як учились читати ви.
- Порівняйте обидва способи навчання і зробіть висновок про ефективність кожного з них.
- Який з цих способів подобається вам більше?

Неважко передбачити, що у разі, якщо учні ще не дочитали твір до кінця, всі вони одноставно схваллять лише один, а саме описаний А. Азімовим легкий спосіб «перетворення на читача». Однак, якщо твір уже дочитано до кінця, відповіді будуть, безумовно, іншими. Адже приклад Джорджа, який, не спокусившись на легкість здобуття знань, досяг своєї мети, напевно, може запалити вогник ентузіазму в юних душах.

Про яке ж читання ідеться в оповіданні «Фах»? Звичайно, про **навчальне, виробниче, пізнавальне та інструментальне**. Показовим є, наприклад, епізод «Олімпіада», коли Тревіліан програв саме через те, що самостійно не

¹В основу статті покладено доповідь на VII МІЖНАРОДНОМУ СИМПОЗИУМІ «ЛІТЕРАТУРА. ДІТИ. ЧАС» у рамках наукової конференції «СУЧАСНА ДИТЯЧА ЛІТЕРАТУРА: НАПРЯМКИ ДОСЛІДЖЕНЬ, ТЕНДЕНЦІЇ, ПРОБЛЕМИ» (м. Київ, 8.04.2016 р.).

скористався фаховою літературою для свого професійного зростання, а повністю поклався на вкладені в його голову знання зі стрічок освіти. А. Азімов, написавши свій твір ще 1957 року, передбачав, що попереду – епохи швидкого розвитку технічного прогресу, а, отже, надзвичайно прагматичних людей, які вимагатимуть від читання задоволення їхнього прагматизму. Фактично такими і є наші сучасні школярі та студенти, які хочуть надто швидкого результату від своєї діяльності, часто беруться лише за те, що відповідає їхнім прагматичним цілям. Письменник переносить нас у суспільство, в якому знання здобувають через **нейрокомп'ютерний інтерфейс** – систему, створену для обміну інформацією між мозком і електронним пристроєм. Однак А. Азімов увиразнює думку про те, що **мало одержати інформацію, важливо зрозуміти її, творчо опрацювати і глибоко засвоїти**. Власне навколо цієї думки й зосереджено всю інтригу твору. Слід відзначити, що письменник застерігає від так званого кліпового мислення, яке призводить до фрагментарності та мозаїчності сприйняття, а також інших негативних наслідків, котрі ми вже спостерігаємо в нашому житті. Так, сучасна дослідниця, кандидат фізико-математичних наук, доцент кафедри математичної фізики КПІ імені Ігоря Сікорського Г. П. Бахтіна зазначає: «У зв'язку з інформатизацією освіти, яка нині сприймається як панацея, виникають ризики втрати творчої культурно-генеруючої здатності цілих поколінь. Це неминуче, якщо комп'ютерні навички користувача (які створюють ілюзію доступності пізнавальних дій) не супроводжуються логічним осмисленням, операціоналізацією, теоретичним засвоєнням предметних галузей навчальних дисциплін, широкою культурною асоціативністю у сприйнятті та розумінні процесів життя, живим спілкуванням з викладачем та колегами» [2]. Як бачимо, фактично усе це ще 60 років тому передбачав А. Азімов, коли в художній формі застерігав читачів від спокуси легкого здобуття знань, зловживання цифровими технологіями та оманливої впевненості в тому, що інформатизація освіти має лише позитивні наслідки. Не випадково у творі показано, що у виграшній позиції опиняється та людина, яка не покладається у всьому лише на цифрові технології та інформацію, надану їй у готовому вигляді, а довіряє власному розуму, кмітливості й винахідливості, яка шукає те, чого не знайшли інші. Саме таким і є головний герой твору «Фах» – Джордж Плейтен. З огляду на це можна згадати закінчення іншого надзвичайно захопливого оповідання А. Азімова – «Відчуття

влади» (його доцільно рекомендувати семикласникам для додаткового читання), в якому автор порушує проблему способів здобуття інформації: «...Комп'ютер у мене в голові». Ця думка давала йому дивовижне відчуття влади» (переклад Людмили Бутенко) [1, 526].

Також не випадково в оповіданні «Фах» звучить і мотив перечитування книги: «Книжки існують для того, щоб їх читали і перечитували, – сказав Омейні» (переклад Андрія Минька) [1, 482]. Ця думка є надзвичайно актуальною як для сучасної літературної освіти, так і освіти взагалі, оскільки увиразнює ідею повторного читання як такого, що сприяє глибині розуміння тексту (у методиці викладання літератури виділяють прийом повторного читання). На жаль, учні досить часто не дочитують художній твір до кінця, а про його перечитування часто взагалі і не думають. *А перечитування уривків або всього твору, як відомо, є неодмінною умовою успішної аналітичної роботи.* Під час вивчення оповідання «Фах» учитель має чудову нагоду зосередити увагу семикласників на ролі повторного читання як ключа до глибин тексту. У цьому контексті можна нагадати поетичні рядки І. Франка:

*Книги – морська глибина,
Хто в них пірне аж до дна,
Той, хоч і труду мав досить,
Дивнії перли виносить.*

Отже, А. Азімов увиразнює ідею читання як чинника особистісного зростання людини насамперед в інтелектуальному плані, у плані її просування соціальними сходами. Невипадково саме Джордж Плейтен потрапляє до особливого закладу для найрозумніших людей і є претендентом на життя на найпривабливішій із планет. Очевидним є зв'язок між назвою твору і увиразненням ролі читання для фахового зростання особистості.

Дещо інакше до проблеми читання підходить сучасний американський фантаст російського походження **Майк Гелпрін**, який у 1994 р. емігрував з Санкт-Петербурга. Він називає себе графоманом, однак його твори, особливо оповідання «**Свіча горіла**» (2011 р.), користуються популярністю серед інтернет-читачів. У мережі можемо знайти не лише відгуки, аудіозаписи, буктрейлери, а й навіть інсценізації цього твору. Як і А. Азімов, М. Гелпрін порушує проблеми читання в контексті інформаційного суспільства.

Письменник зображає майбутнє, в якому фактично немає місця ані предмету «Література», ані художній книжці як такій: «В общеобразо-

вательных школах литературу не преподают почти сотню лет. А сейчас уже не преподают и в специальных.... Понимаете, в конце двадцатого века начался кризис. Читать стало некогда. Сначала детям, затем дети повзрослели, и читать стало некогда их детям. Еще более некогда, чем родителям. Появились другие удовольствия – в основном виртуальные. Игры. Всякие тесты, квесты.... – Ну и, конечно, техника. Технические дисциплины стали вытеснять гуманитарные. Кибернетика, квантовая механика и электродинамика, физика высоких энергий. А литература, история, география отошли на задний план. Особенно литература» [3].

Головний герой твору – колишній учитель літератури, який веде злиденне життя і мріє хоча б про одного учня. І раптом такий з'являється. Він називає себе Максимом, представляється батьком двох дітей і просить навчити його читання: «Я найду литературу в сети, буду читать. Мне лишь надо знать что. И на что делать упор. Вы научите меня?» [3].

В оповіданні йдеться про **естетичне читання**, про насолоду художньою літературою. Крім того, автор зосереджує увагу і на проблемі **аналітичного читання**, сприймання твору в гармонії змісту і форми, що, безумовно, сприяє читацькій насолоді: «Литература – это не только о чем написано... Это еще и как написано. Язык, Максим, тот самый инструмент, которым пользовались великие писатели и поэты» [3].

Важливим є **мотив просування читання в дитяче середовище через провідника**. Таким провідником стає Максим, який виявляється не людиною, а роботом. Прикметно, що саме він зацікавлює читанням художніх творів своїх підопічних. І не випадково своєрідним паролем для двох вихованих ним дітей стають слова «Свеча горела на столе, свеча горела...», почуті Максимом з вуст учителя ще під час першої зустрічі з ним.

Тричі у творі повторюється цитата з поезії Б. Пастернака «Зимова ніч» (у назві, у середині і наприкінці твору). Свіча тут легко прочитується як символ духовності, символ передачі традиції читання від покоління до покоління, передачі своєрідного вогню читацької творчості і світла знань. В оповіданні фактично обігрується метафора книга – світло. Напевно, така доволі прозора метафоричність твору й приваблює сучасного пересічного читача, не налаштованого на занурення в глибини елітарного інтелектуалізму високохудожньої літератури. У

цьому якраз, на наш погляд, і полягає просвітницька роль розглядуваного оповідання – повернути масового читача до проблем читання засобами, доступними його сприйняттю, і тим самим надихнути на творчість і подальше занурення в художню літературу.

Отже, А. Азімов наголошує на інформативності читання, а М. Гелпрін – на його естетичній та духовній функціях. При цьому обидва фантасти переймаються ставленням суспільства до проблеми читання і прогнозують, на жаль, невтішне майбутнє.

Їхню стурбованість поділяє і **Ніл Геймен**, сучасний англійський фантаст, знайомий нашим дітям насамперед завдяки мультфільму «Кораліна у світі жахів», створеному за його повістю «Кораліна». У 2013 р. письменник прочитав надзвичайно цікаву лекцію для британського проекту «Читацьке агентство»² під назвою «**Читання та обов'язок**» (більш відома як «**Чому наше майбутнє залежить від читання?**»), в якій наголосив на різних аспектах проблеми читання саме художньої літератури [4]. Послухати її в повному обсязі можна за такою адресою: https://www.youtube.com/watch?v=yNIUWv9_ZH0. Звернемо увагу на деякі тези цієї лекції.

Письменник виокремлює **два важливі призначення художньої літератури**, які можна назвати «звичайними дивами»: вона відкриває залежність від читання; породжує емпатію. «Емпатія – це інструмент, який збирає людей разом і дає їм змогу поводитися не так, як поводяться самозакохані одинаки» [4].

Цікаво, що **Ніл Геймен привертає увагу до так би мовити невидимого, прихованого практицизму художньої літератури, до того ефекту, який проявляється не одразу і помітний далеко не всім**. Наведений ним яскравий приклад міг би використати учитель, який працює з семикласниками. Так, після вивчення твору А. Азімова доцільно було б запланувати **урок позакласного читання на тему «Три погляди на читання: Айзек Азімов, Майк Гелпрін, Ніл Геймен»**, у ході якого учні порівнювали б оповідання «Фах» і «Свіча горіла», а також обговорювали б згадану лекцію. З метою вираження значення фантастичної літератури для розвитку особистості, доцільно привернути увагу школярів до такого її уривка:

«Ви також знаходите в книжках дещо життєво важливе для існування в цьому світі. Ось воно: світ не конче мусить бути саме таким. Усе може змінитися.

У 2007 році я був у Китаї на першому схваленому партією конвенті з наукової фантастики й фентезі. У якийсь момент

²«Усе змінюється, коли ми читаємо» – гасло британського добродійного проекту «Читацьке агентство» (The Reading Agency). Проект усіляко підтримує бібліотеки, співпрацює з видавцями й авторами, а також проводить різні конкурси, влаштовує школи і майстер-класи для дітей та підлітків.

я запитав офіційного представника влади: чому? Адже фантастику тут тривалий час не схвалювали. Що змінилося?

Усе просто, сказав він мені. Китайці створювали чудові речі, якщо їм приносили схеми. Але вони нічого вони не покращували і не придумували самі. Вони не винаходили. І тому вони послали делегацію до США, в Apple, Microsoft, Google, і розпитали людей, які придумували майбутнє, про них самих. І виявили, що ті читали наукову фантастику, коли були хлопчиками й дівчатками»[4].

Слід відзначити, що **письменник надає значну вагу художній літературі як могутньому засобу розвитку фантазування, мрійливості** (ще одна, повніша назва його лекції така: «*Why our future depends on libraries, reading and daydreaming*»). Ці якості людини, переконаний Ніл Геймен, важливі в плані не лише особистісного зростання, а й глобальних суспільних зрушень. Наприкінці своєї промови письменник наводить славнозвісні слова Альберта Ейнштейна: «*Якщо ви хочете, щоб ваші діти були розумні, читайте їм казки. Якщо ви хочете, щоб вони були ще розумніші, читайте їм ще більше казок*».

Надзвичайно актуальною і для світу в цілому, і для сучасної України зокрема, є така думка Ніла Геймена:

«Усі ми – дорослі й діти, письменники й читачі – маємо мріяти. Ми маємо вигадувати. Легко прикинутися, що ніхто нічого не може змінити, що ми живемо у світі, де суспільство величезне, а особистість менша ніж ніщо, атом у стіні, зернятко на рисовому полі. Але правда полягає в

тому, що особи змінюють світ знову і знову, особистості створюють майбутнє, і вони роблять це, уявляючи, що речі можуть бути іншими» [4].

І найважливіше: навіть письменники-фантасти застерігають нас і в художній формі, і в лекційній? Напевно, щоб ми таки задумались над їхніми прогнозами і щось придумали, щоб традиція аналітичного читання, насолоди художнім твором і самим процесом читацької діяльності, виплекана століттями, не залишилась у минулому.

ЛІТЕРАТУРА

1. А з і м о в А. Фах. Переклад Андрія Минка // А. Азімов Кінець Вічності: Вибр. твори. – К. : Дніпро, 1990. – С. 460–526.
2. Б а х т і н а Г. П. Інформатизація суспільства та проблема «кліпового мислення». – Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://kpi.ua/1102-7#sthash.XAI3UPv7.dpuf> <http://kpi.ua/1102-7>
3. Г е л п р і н М а й к. Свеча горела. – Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.adme.ru/svoboda-kultura/svecha-gorela-458305/>
4. Г е й м е н Н і л. «Чому наше майбутнє залежить від читання?». – Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.grani-t.com.ua/themes/3558>
5. С а м о х и н а М. М. Чтение молодёжи: XXI век (по результатам исследований 2001–2011 гг.). – Електронний ресурс. Режим доступу: http://www.library.ru/1/sociolog/text/article.php?a_uid=338

НА ПОЕТИЧНІЙ ХВИЛІ

У БІБЛІОТЕЦІ

На полицях книжкові ряди.
 Прозирають рясні палітурки.
 Полаковані всі стелажі
 Простягають сусідові руки.
 Перечитані кожним книжки
 Українки, Франка і Шевченка.
 Пушкін, Гоголь прийшли залюбки
 Разом з казкою про Морозенка.
 Тут Міцкевич і Рільке, й Бальзак
 Залишили свій подих в творіннях.
 А історію славить козак,
 Уростає у землю корінням.
 Отчий край, зарубіжжя і світ
 В веселковій країні – книгарні.
 Тут читач та її працівник
 Відчувають сердечне єднання.
 Бо без книжки немає життя,
 Зупиняється плямою вічність.
 А у слові – поета душа
 Промовляє, мов пам'ять на вістрі.

НАОДИНЦІ З КНИГОЮ

А наодинці з книгою так добре.
 Ні шуму, ані крику, ні проблем.
 Уява і герої, й сивий обрій.
 Повернення до віковічних тем.

На сторінках живе життя поетів,
 Письменників, художників тандем.
 Заглиблюєшся в світ новел й сонетів
 З Петраркою, Боккаччо. Поль Верлен

З Бодлером змінить світ поезії й мистецтва.
 А там Шекспір, Сервантес і Уайльд
 Творитимуть без зайвого кокетства,
 Не зійдуть із століттями зі шпальт.

Ось в цьому сила книжки і письменства:
 Через віки доводити до крику і шаленства.

Євдокія ГЛАДКА, Полтавська обл.